

MÜSLÜMAN KARDEŞLER TEŞKİLATININ İDEOLOJİSİ VE MISIR SİYASETİ ÜZERİNDEKİ ETKİLERİ

Doç. Dr. İrfan Kaya ÜLGER¹

Öz

Arap baharı döneminde tüm dünyanın dikkatlerini toplayan ülkelerden biri olan Mısır'da günümüzde siyasal rejim ile en büyük muhalefet hareketi olan Müslüman Kardeşler teşkilatı arasındaki çatışma devam etmektedir. Hüsnü Mübarek'in devrilmesinden sonra yapılan ilk demokratik seçimlerde Müslüman Kardeşlerin adayı Muhammed Mursi, Cumhurbaşkanı seçilmiştir. Ne var ki, bir yıl içerisinde dış dünya tarafından desteklenen Ordu darbesiyle görevinden uzaklaştırılmıştır. Bu çalışma, Mısır iç siyasetindeki çatışmayı ana hatlarıyla analiz etme ve Müslüman Kardeşlerin Mısır siyasal sistemine etkilerini ortaya çıkarma amacı taşımaktadır. Bu amaçla Modern Mısır'ın yakın siyasal geçmişi ve Müslüman Kardeşler Teşkilatının tarihsel gelişimi ve ideolojisi masaya yatırılmıştır. Mısır'da 1952 darbesinden beri Ordu ekonominin içerisinde ve toplumu yönlendirmektedir. Bir sivil toplum kuruluşu olarak ortaya çıkan Müslüman Kardeşler Teşkilatı zaman içerisinde önemli ölçüde güçlenmiş ve toplumsal tabanını genişletmiştir. Ne var ki, siyasal deneyim eksikliği nedeniyle söylemini yumuşatamamış olması, toplumun üst ve orta kesimlerde kuşku yaratmıştır. Bununla birlikte ülkedeki çatışmanın esas sebebi, bürokrasinin ve üst kesimlerin siyasal ayrıcalık ve ekonomik çıkarları koruma kaygısıdır. Bu koşullarda, dış dünyanın desteği ile Mursi'ye karşı askeri darbe yapılmış ve Müslüman Kardeşler yasa dışı ilan edilmiştir. Mısır'daki kalabalık nüfus ve adaletsiz gelir dağılımı, Müslüman Kardeşlerle rejim arasındaki siyasal çatışmanın gelecekte de devam edeceğini göstermektedir.

Anahtar Kelimeler: Müslüman Kardeşler, Mısır, Arap Baharı, Siyasal İslam

The Ideology of the Muslim Brotherhood Organization and Its Effects on Egyptian Politics

Abstract

Egypt was one of the countries attracting the attention of the world during the Arab Spring. Following the Mubarak's overthrown, Mohammed Morsi, the Muslim Brotherhood candidate was elected as Egyptian President. However, he was removed from his post by the military coup in a year. The parties to the conflict in Egyptian politics are the Muslim Brotherhood organization and current political regime. This study is intended to analyze the conflict in Egyptian domestic politics. In this framework, firstly we examine both recent political history of modern Egypt and the characteristics of Egyptian politics and society. The Egyptian military has been playing a decisive role in national politics since 1952 coup and mislead the public. Organization of the Muslim Brotherhood was founded as a non-governmental organization and has grown considerably over time. The historical development and the ideology of the Muslim Brotherhood organization were also analyzed to understand the true situation in Egypt. However, it could not soften his rhetoric because of the lack of political experience, it has raised suspicions in the upper and middle class sections. Moreover, the cause of conflict between the parties essentially have been concerned about maintaining political and economic privileges and interests. In these circumstances, the military coup carried out with the support of the outside world and the Muslim Brotherhood has been outlawed. Populous and unfair income distribution in Egypt shows is that political conflicts will continue in the future.

Keywords: Muslim Brotherhood, Egypt, the Arab Spring, Political Islam

1 Kocaeli Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü.
ikulger@gmail.com

Giriş

Arap Baharının başladığı 2010 Ocak ayından günümüze kadar derin savrulma yaşayan ülkelerden birisi de Mısır'dır. Tunus'tan yaklaşık bir yıl sonra milyonlarca insanın Kahire ve diğer kentlerde yaptığı kitlesel gösterilerin ardından Hüsnü Mübarek rejimi yıkılmış, fakat Mısır bir türlü siyasal istikrarı yakalayamamıştır. Mübarek'in ardından Cumhurbaşkanı seçilen Müslüman Kardeşler Teşkilatı adayı Muhammed Mursi'nin müesses rejimin bekçisi Ordu tarafından devrilmesi, ülke genelinde yeni bir gösteri dalgasını tetiklemiştir. Mısır ordusunun güç kullanarak bastırdığı gösterilerde yüzlerce kişi hayatını kaybetmiştir. Darbe sonucu devrilen Cumhurbaşkanı Muhammed Mursi ile birlikte, bazı Müslüman Kardeşler üyeleri yargılanmış, "dış güçlerin ajanı olmak, ülke çıkarları aleyhine faaliyet göstermek" gibi düzmece suçlamalar nedeniyle müeyyidelerle karşı karşıya kalmışlardır.

Bu çalışma, Mısır iç siyasetinde Müslüman Kardeşler Teşkilatının yerini analiz etme ve fiili durumun arka planını ortaya koyma amacı taşımaktadır. Çalışmanın birinci bölümünde, modern Mısır'ın son dönemi ana hatlarıyla incelenecektir. 1952'den 2011'e kadar geçen yaklaşık 60 yıllık sürede Mısır esas itibariyle asker kökenli Tek Adamların idaresi altında kalmıştır. Bir başka ifadeyle günümüzdeki Mısır'a damga vuran liderler Cemal Abdünnasır, Enver Sedat ve Hüsnü Mübarek'tir. Bu bölümde ayrıca müesses rejimin koruyucu gücü olan Silahlı Kuvvetlere de değinilecektir. Ardından Mısır siyasetinin ve toplumunun özellikleri incelenecektir. Üçüncü bölümde müesses rejime karşı en güçlü alternatif olarak ortaya çıkan Müslüman Kardeşlerin teşkilatının tarihsel gelişimi, ve dördüncü bölümde de ideolojik yelpazesi, demokrasi ve çoğulculuk konusundaki görüşleri ele alınacaktır. Çağdaş Mısır'da Müslüman Kardeşlerle müesses rejim arasındaki çatışmanın arka planını irdeleme amacı taşıyan bu çalışma, esas itibariyle bir girizgâh hüviyeti taşımaktadır.

1. Modern Mısır'ın Yakın Tarihine Kısa Bir Bakış

Osmanlı İmparatorluğu'nun son döneminde Mısır Valisi iken devlete isyan ederek bir nevi özerk yönetim kurma hakkı kazanan Kavalalı Mehmet Ali Paşa, Modern Mısır'ın kurucusu kabul edilmektedir. 1805-1848 döneminde ülkeyi yöneten ve kendini Mısır'ın ilk Hidivi ilan eden Kavalalı, işbaşında bulunduğu dönemde birçok alanda Batılı normlara uygun reformlar gerçekleştirmiştir. Mısır ordusunun temelini teşkil eden Harp Akademisi Kavalalı döneminde açılmış, tarımsal üretimi arttırmak için sulama kanalları kurulmuş ve yeni altyapı yatırımları yapılmıştır. Mısır, Osmanlı Devleti içerisinde özerk statülü konumda iken, 1882 yılında İngiltere tarafından işgal edilmiş ve bu ülkenin denetimi altına girmiştir. Mısır üzerindeki Osmanlı egemenliği ise, hukuken 1914 yılına kadar devam etmiştir (Goldsmith, 2008:84-95).

İngiltere'nin etkisi altındaki Mısır'ı 1914-1917 yıllarında Kral Hüseyin Kamil, ardından 1936'ya kadar Fuat Paşa yönetmiştir. Halefi olarak işbaşına gelen Kral Faruk ise, 1952 yılında Cemal Abdünnasır'ın öncülüğünde kendilerini Hür Subaylar

olarak nitelendiren bir cunta tarafından devrilmiştir (Goldsmith, 2008:108-110). Hür Subaylar arasında yer alan ve zaman içerisinde öne çıkan Albay Cemal Abdünnasır, 1956 yılında Cumhurbaşkanı seçilmiştir. Nasır'ın özel olarak Mısır'da ve genel olarak da Arap dünyasında ve uluslararası alanda nüfuzunu güçlendiren olayların başında Süveyş kanalının millileştirilmesi gelmektedir. Ayrıca Nil nehri üzerinde Aswan barajının inşa edilmesi, tüm Arapları tek çatı altında toplamayı öngören Arap milliyetçiliği düşüncesi ve Bağlantısızlık Hareketi liderlerinden biri olması, Nasır'ın tanınırlığını arttırmıştır.

Nasır, Arap milliyetçiliği düşüncesini fiiliyata taşımak için çaba harcamıştır. Bu amaçla; ilk adım olarak Mısır ve Suriye birleşecek, diğer ülkeler bunu takip edecekti. Ne var ki, Mısır ve Suriye'nin 1958'de Birleşik Arap Cumhuriyeti adıyla kurdukları birlik ancak üç yıl dayanabilmiştir. 1961'de Suriye, Mısır'ın eyaleti olmadığını ileri sürerek, Birleşik Arap Cumhuriyetini terk etmiştir (Heykel, 1974:42-60) .

Nasır'ın Mısır'da ve Arap dünyasında itibarını kaybetmesine yol açan olay, 1967 savaşıdır. Bu savaşta İsrail, topraklarını genişletmiş, Kudüs'ün Doğu bölümünü, Golan tepelerini, Batı Şeria ve Gazze'yi ve Mısır toprağı olan Sina Yarımadasını işgal etmiştir. 1970 yılında Nasır'ın ölümü ile Mısır'da yönetim hava kuvvetlerinde pilot olarak görev yapan Enver Sedat'a geçmiştir. İsrail ile Mısır arasında 1979 yılında ABD'nin arabuluculuğu sonucu imzalanan Camp David Antlaşmasına tepki gösteren İslami Cihat üyesi bir kişi tarafından Enver Sedat, 1981 yılında resmi törenleri izlerken öldürülmüştür. Yerine yardımcısı Hüsnü Mübarek geçmiştir.

Modern Mısır'ın son 60 yılına damga vuran üç lider aynı zamanda kendine özgü nitelikler taşıyan Mısır devlet ideolojisinin şekillenmesinde rol oynamışlardır. Yine de, Mısır toplumuna yön veren tutarlı bir resmi ideolojinin varlığı tartışmalıdır (Zeghal, 1999: 371-399). Nasır döneminde Arap milliyetçiliği, yahut Nasırizm denilen akım, Mısır'da ve diğer Arap ülkelerinde bir heyecan yaratmıştı. Aşırı ütopyik nitelikler taşıyan bu ideoloji, zaman içerisinde aşırılıklardan arınmış ve günümüzde yerini Mısır çıkarlarına öncelik veren pragmatik bir anlayışa bırakmıştır. Bununla birlikte Nasırizmin Mısır toplumunda hâlâ güçlü bir eğilim olarak var olduğunu da ifade etmekte fayda vardır. Tüm Arapların tek çatı altında toplanmasını öngören Arap milliyetçiliği düşüncesi, günümüzde de varlığını korumaktadır. 1945 yılında Arap ülkelerinin uluslararası politikada ortak hareket etmelerini sağlamak için kurulan Arap Birliği Teşkilatı'nın temel hedefi Arap ortak çıkarlarına hizmet etmektir. Ne var ki, bu teşkilat o zamandan günümüze kadar kayda değer bir başarı ortaya koyamamıştır (*Arab League*, webb).

Arap milliyetçiliği ideolojisi çeşitli zamanlarda diğer Arap ülkelerini de derinden etkilemiştir. Arap dünyasında, Mısır dışında, Arap milliyetçiliğini çeşitli dönemlerde gündeme getiren ülkeler arasında Baas idaresi döneminde Irak ve Suriye, Kaddafi iktidarı yıllarında Libya ve zaman zaman da Suudi Arabistan'ın isimleri geçmektedir. Adı geçen ülkelerdeki yönetimler, tüm Arapların, kendi liderlikleri etrafında tek bir çatı altında bir araya gelmesi görüşünü savunmuşlardır (Dawisha, 2003: 13). Nasır'ın

öncülük ettiği Arap milliyetçiliği, yukarıda da ifade edildiği gibi aynı zamanda Arap devletlerinin uluslararası politikada ortak hareket etmesini öngörüyordu ve bu bağlamda Arap halklarının çıkarları için uluslararası siyasette işbirliğine gidilmesi esastı. Nasırizme göre, Batı sömürgeciydi ve emperyalizmi temsil ediyordu. Öte yandan Komünizm, Arap gelenekleri ile uyumlu değildi. Arap halklarına en uygun yönetim sosyalizmdi (Scott Baumann, 2010: 44-49). Arap milliyetçiliği veya Nasırizm olarak adlandırılan ideoloji, esas itibarıyla laik bir harekettir. Bu ideolojide İslam, tıpkı Hıristiyanlık gibi, Arap kültürünün bir unsuru olarak değerlendirilmektedir. Bu niteliği ile Arap milliyetçiliği, Müslüman Kardeşler ideolojisinden ayrılmaktadır.

Nasırizm ayrıca kendini Üçüncü Dünyacı olarak tanımlamaktadır. Nasır döneminde Mısır, Doğu Blokuna sempati ile bakmış olsa da, kendini ezilmiş üçüncü dünya halklarının temsilcisi olarak görmekteydi. Nitekim temelleri 1955 Bandung Konferansında atılan Bağlantısızlar Hareketinin kurucularından biri de Mısır'dı. Nasır, o dönemdeki Yugoslavya lideri Josip Broz Tito ve Hindistan Başbakanı Nehru ile birlikte Bağlantısızlar Hareketinin liderlerindendi. Dış dünyada eski sömürge ülkeleriyle dayanışmaya önem veren Nasır, 1948 yılında kurulan İsrail devletini Batı emperyalizminin bölgedeki uzantısı olarak nitelendirmişti. Arap milliyetçiliği ideolojisi olmasına rağmen, Nasırizm, Sahra altı Afrika ve Latin Amerika'yı da etkilemiştir. Nasır döneminde Sahra altı ulusal kurtuluş mücadelelerine Nasır moral ve maddi destek sağlamıştır. Bunların arasında Güney Afrika'da o dönemde yeraltında faaliyet gösteren Afrika Ulusal Kongresi de vardır. Fidel Castro ve son dönemde ise Venezuela Devlet Başkanı Hugo Chavez, Nasırizmden etkilendiklerini ifade etmişlerdir (Choueiri: 2000: 16).

Nasırizm, günümüzde de Arap dünyasını etkileyen fikir akımlarından biri olarak varlığını korumaktadır. Bununla birlikte Mısır'da Enver Sedat ve Hüsnü Mübarek dönemlerinde etkisi oldukça zayıflamıştır. 1950'lerde ve 1960'larda devrimci ve dinamik bir ideoloji olarak Nasırizm kendisine siyasi ve sosyal hedefler belirlemiş, bunlara ulaşmada başarı sağlamadığı için 1980'li yıllarda Arap dünyasında itibar kaybetmiştir. Bununla birlikte Mısır'da her zaman Arap milliyetçiliğini savunan güçlü bir eğilim var olagelmıştır. Günümüzde Arap milliyetçiliği, resmi ideoloji konumunda değildir, ama Mısır kültürünün çok önemli bir bileşenidir. Mısırlı aydınlar kendilerini daha çok Akdenizli olarak tanımlamaktadırlar. Bu kültürün içerisinde hem eski Mısır medeniyeti, hem Hıristiyanlık hem de İslam yer almaktadır (Efeğil: 2013-19-28).

2. Mısır Siyasetinin ve Toplumunun Özellikleri

Nasır'dan sonra, Mısır resmi ideolojisinde Arap milliyetçiliğine eskisi kadar vurgu yapılmamaktadır. Doğu ve Batı etkisinden uzak, bağımsızlıkçı eğilim, bir ideal olarak varlığını korumaktadır. Mısır'ın 1979 sonrasında ABD ile yakın ilişkiler kurması, kendine özgü bir modernleşme ve milliyetçilik düşüncesi yaratmıştır. Mısır'ın kronik sorunu, ulusal kaynakların sınırlı olması, buna karşılık nüfusun yıldan yıla artmasının

yarattığı yoksulluktur. Diğer bir ifadeyle iktidarların sosyal devlet yükümlülüklerini yerine getirememeleri büyük sıkıntı yaratmaktadır.

Mısır'ın bir başka özelliği de rejimin askeri bürokrasi ile işbirliğine gitmesidir. Bu durum silahlı kuvvetlerin yönetimde ve ekonomide kayda değer ölçüde nüfuz ve güç kazanmasına neden olmuştur. Sivil toplum kuruluşlarının zayıf olduğu ülkede, en örgütlü hareket Silahlı Kuvvetlerdir.

Nitekim Mübarek yönetiminin devrilmesinin ardından ülke, Temmuz 2012'ye kadar Silahlı Kuvvetler Yüksek Şurası tarafından yönetilmiştir. Mübarek sonrası Mısır'da yapılan ilk demokratik seçimde Müslüman Kardeşler kökenli Muhammed Mursi, eski sisteme yakınlığıyla bilinen Ahmet Şefik'i geride bırakarak, Cumhurbaşkanı seçilmiştir. Ne var ki, geleneksel olarak güçlü pozisyonda olan Cumhurbaşkanı, bürokrasi üzerinde hakimiyet kuramamıştır. Müslüman Kardeşler Teşkilatının adayı olan Mursi, seçimin üzerinden bir yıl geçtikten sonra Silahlı Kuvvetler darbesiyle 3 Temmuz 2013'te devrilmiştir. Askeri darbeden sonra parlamentonun iki kanadı da kapatılmış, Anayasa yazım komisyonu ilga edilmiştir. Darbe yönetiminin kontrolünde hazırlanan yeni anayasa, 14-15 Ocak 2014'te düzenlenen ve seçmenlerin yüzde 38'inin katıldığı referandumda onaylanarak yürürlüğe konulmuştur.

Mısır'da müesses siyaset rejimin koruyucusu Silahlı Kuvvetlerle sınırlı değildir. Son 60 yıl içerisinde sistemin çeşitli tabakalarına hükmeden bürokrasi, kısmen ülkede yaşayan azınlıklar, ve komprador burjuvazi olarak da tanımlanabilecek olan dış dünya ile ticari ekonomik bağlantısı olan girişimci sınıfı da bu kategoriye dahil etmek gerekmektedir. Silahlı Kuvvetler, bu geniş koalisyonun kamuoyu önünde gözükme gücünü oluşturmaktadır. Nitekim, Mısır Silahlı Kuvvetler Yüksek Konseyi, müesses nizamı temsil eden organ olarak Mursi iktidarı ile mücadelesinde, şiddet, basın yayın organlarının yönlendirilmesi, ekonomik yaptırımlar gibi araçlara başvurmuştur. Burada temel hedef, gücü kontrol altında tutmak olmuştur. Ordu, Mısır'ın çıkarlarını en iyi şekilde kendilerinin savunduğuna inanıyordu.

Ordunun siyasal mücadelede öne çıkmasında, tarihsel gelişmelerin de rolü bulunmaktadır. İngiliz idaresinin ardından örtülü biçimde iktidar ortağı haline gelen Ordu üzerinde sivil denetim bir türlü tesis edilememiştir. Mısır Parlamentosunun Ordu üzerindeki denetimi esas itibarıyla yok hükmündedir ve göstermelik nitelik taşımaktadır. Üst düzey komutanların direktifleriyle Mısır ordusu şiddete başvurmadan da kaçınmamıştır. Bu durumu somutlaştıran bir örnek vermek gerekirse, Hüsnü Mübarek rejiminin yıkılmasının ardından Mısır ordusu içerisindeki çekirdek bir kadro tarafından gölge kabine kurulmuştur. 2012 yılı ortasında seçimler yapıncaya kadar yürütme görevini fiilen bu gölge kabine yerine getirmiştir.

Mısır Silahlı Kuvvetler Yüksek Konseyi, ilk zamanlarda “halkın demokratik taleplerinin koruyucusu” ve “devrimin muhafızları” olduklarını iddia ediyorlardı. Konsey, geçiş döneminde siyasi boşluğu dolduran temel aktör idi. Müslüman Kardeşler seçimlerde kazandıkları başarıya rağmen devlet üzerinde iktidar gücünü tesis edemediler.

Mübarek rejiminin yıkılmasından sonra, Müslüman Kardeşlerin hukuki bakımdan çoğunluk sağlayan meşru iktidar oldukları kuşku götürmüyordu. Toplumda geniş bir siyasal destek sağladıkları da vakıa idi. Devletin yetersiz kaldığı sosyal hizmetleri başarı ile yürüten Müslüman Kardeşler, ne var ki, yürütmeye kontrolü sağlayamadılar. Mübarek rejiminin son döneminde ordu içerisinde etkili bazı üst rütbelilerin göstericilerle işbirliğine gitmeleri de dikkat çeken bir başka gelişme olmuştur (*CMI Insight*, 2013: Webb)

Mısır ordusunun misyonu iki şekilde netlik kazanmaktadır. Öncelikle Mısır ordusu kendisini ülkenin koruyucusu olarak görmektedir. Bu yaklaşımın doğal bir sonucu olarak da kendi statüsünü/ çıkarlarını sürdürmek istemekte, bunu değiştirmeye çalışanları kolaylıkla ülke aleyhine faaliyet gösterenler kategorisine dahil etmektedir. Ordu ayrıca kendisini “ulusal çıkarlar için harekete geçen yurtseverler” olarak tanımlamakta, sağladığı imtiyazlı konum zaman içerisinde süreklilik göstermekte ve kurumsallaşmaktadır. Askerler fiilen ekonomiyi dahi kontrol eden güç haline gelmişlerdir (Vahish, 28 Mart 2012: *El Ahrām*) Bu alandaki eleştirilerin önünü almak ve durumlarını meşrulaştırmak için de “halkın ordusu” olduklarını iddia etmekte ve toplumun genel çıkarlarını koruduklarını sıklıkla dile getirmektedirler.

Hür Subaylar darbesinden beri, Mısır siyasi sistemi ile bütünleşen askerler, rejime yönelik eleştirilere karşı her zaman şiddet kullanılmasını savunmuşlardır. Mısır halkının çıkarlarının bekçisi olarak kendilerini nitelendiren askerler, sadece dış tehditlere karşı değil, aynı zamanda içerideki unsurlara karşı da gerektiğinde güç kullanmaktan kaçınmayacaklarını açıklamışlardır. Nitekim Mısır’daki rejim barışçıl gösterileri kontrol altına almak için, çoğu kez polislerin yerine askerleri devreye sokmuştur. Mısır’da askerlerin toplum ve sistem üzerindeki etkileri, günümüzde de devam etmektedir. Esasen Mısır’da gösterilere yapılan asker müdahaleyi ve darbeyi bu etkinin yansıması olarak okumak gerekmektedir. Askerler, karar verme mekanizmasında çok önemli bir yer tutmaktadırlar. Önceden de ifade edildiği gibi kimi kez şiddet, kimi kez ikna veya karar vericiler üzerinde nüfuz kullanmak suretiyle kendi çıkarlarını korumakta ve yapılması istediklerini empoze etmektedirler.

Mısır toplumunda çatışma yaratan unsurları, coğrafya, değerler ve sosyo-ekonomik durum olarak üç kategoriye ayırmak mümkündür. İlk olarak, çağdaş Mısır, birbirinden kopuk coğrafi birimlerden oluşmaktadır: Büyük kentler, kırsal bölgelerde tarım ve hayvancılıkla uğraşanlar ve Sina Yarımadası. Mısır’ın en büyük kentleri Kahire ve İskenderiye’dir. Buralarda kentin merkezi ile kenar bölgeleri arasında sosyo-ekonomik bakımdan derin uçurumlar vardır. Yoksulluk ve yolsuzluk kronik hale gelmiştir. Kırsal bölgelerde toprak reformunun yapılamamış olması, hızlı nüfus artışı gibi sebeplerle geniş kitleler, yoksulluk sınırının altında yaşamaktadır. Yoksul nüfusa devletin sağlaması gereken sosyal hizmetleri, esas itibarıyla sivil toplum kuruluşları ve özellikle de Müslüman Kardeşler yerine getirmektedir. Bu durum 50 yıldır değişmemiştir. Müslüman Kardeşlerin sosyal faaliyetlerinin genişleyerek devam etmesi, arkasındaki halk desteğinin en önemli sebebidir.

1967 savaşında İsrail tarafından işgal edilen ve 1979 Camp David Antlaşmasından sonra geri verilen Sina Yarımadası, Mısır'ın en istikrarsız bölgesidir. Burada bir yandan kabile kavgaları, öte yandan Müslüman Kardeşleri pasifizm ile suçlayan güçlü radikal akımlar mevcuttur. Mısır'da aşırı/radikal görüşlere sahip olanların devleti temsil eden kurumlara ve kişilere karşı saldırıları da genel olarak Sina Yarımadasında gerçekleşmektedir (Jawadi, 2011:1-11).

Mısır toplumunda bir başka çatışma, kendilerini laik olarak nitelendirenlerle dindarlar arasında yaşanmaktadır. Mısır halkı, genel olarak kendini dindar kabul etmektedir. Bununla birlikte, ülkede, dini, sadece Tanrı ile insan arasında bir bağ olarak tanımlayan, toplumsal boyutlarını yadsıyan geniş bir kitlenin mevcudiyeti de bir vakıadır. Öte yandan Mısır'da Müslüman Kardeşlerden daha aşırı eğilimli siyasal İslamcı muhalif örgütlerin varlığı, hem dindarlar arasında ihtilaf yaratmakta, hem de kendini laik olarak tanımlayanlarla anlaşmazlığı derinleştirmektedir.

Mısır toplumundaki üçüncü çatışma alanı, sosyolojik/iktisadi kökenlidir. 90 milyona yaklaşan nüfusa sahip olan Mısır'da gelir dağılımı eşitsizliği tahammül sınırlarının çok ötesindedir. Devlet, altyapı hizmetlerini dahi yerine getirmekte zorlanmaktadır. Turizm dışında, ülkenin gelir getiren ikinci zenginlik kaynağı, doğalgazdır. Doğalgaz rezervleri, yatırım yapılıp işletildiği takdirde, Mısır'ı net ihracatçı ülke yapabilecek düzeydedir. Ancak altyapı yetersizliği nedeniyle bu konuda mesafe alınmamaktadır. Daha yaygın olan uygulama, doğalgazın, devlet sübvansiyonu ile vatandaşlara tahsis edilmesidir. *Petronas* ve *BG Group* gibi enerji alanında uzmanlaşmış yabancı kuruluşlar, altyapı eksikliği ve siyasal istikrarsızlık nedeniyle yatırım yapmaktan kaçınmaktadırlar.

Ülkede Silahlı Kuvvetlerin şahsında temsil edilen örgütlü bürokrasiye en önemli alternatif Müslüman Kardeşler Teşkilatıdır. İki taraf arasında gizliden gizliye devam eden ihtilaf ve rekabet, Mübarek rejiminin yıkılmasından sonra, çok daha belirgin hale gelmiştir. Bürokrasiye hakim olan Silahlı Kuvvetler, yeni dönemde nüfuzunu kullanarak toplumu yönlendirmektedir. Cumhurbaşkanlığı seçimi öncesinde Mübarek tarafından atanan Yüksek Seçim Kurulunun başvuru yapan 10 adayın katılımını engellemesi, çatışmanın somut biçimde görülmesini sağlamıştır. Veto edilen adaylar arasında Müslüman Kardeşlerin adayı ünlü Hayrat El Şatır da yer almıştır (Abdel Rahman, 22 April 2012: *The Guardian*). Ordu, Mübarek sonrası dönemde, bir taraftan da kamuoyu nezdinde itibarını güçlendirecek faaliyetler yürütmüştür. Kahire'nin değişik yerlerine "Ordu-millet el ele" sloganlarını ihtiva eden afişler asılmıştır. Birleşmiş Milletler Uluslararası Atom Enerjisi Kurumu eski Başkanı Muhammed El Baradei'nin yabancı ülkelerin ajanı olarak suçlanması da bunlar arasındadır (Abdul Aziz, 5 March 2012: *The Egyptian Gazette*).

Mısır'da her ne kadar güç esas itibariyle Cumhurbaşkanı'nın elinde ise de ülkede çok partili hayat görünümü eskiden beri vardır. Devrimden önce ülkede faaliyet gösteren siyasal partilerin en önemlileri Vefed Partisi, Hizbul Kerame (Onur Partisi),

Hizbul Vasat (Ortayol Partisi), Özgür Mısırlılar Partisi, İşçi Partisi, Ulusal Demokratik Parti ve Sosyalist Güçler Partisi olarak sıralanıyordu. Devrimden sonra Müslüman Kardeşler Teşkilatı tarafından Hürriyet ve Adalet Partisi ve marjinal nitelikte başka partiler kurulmuştur (Yıldırım ve Celil, 2011). Çok partili ve demokratik görünümüne rağmen ülkede esas iktidar çekişmesi, Müslüman Kardeşler Teşkilatı ile rejime hakim olan güçler arasında yaşanmaktadır.

3. Cumhurbaşkanı Mursi'ye Karşı Dış Destekli Askeri Darbe

Müslüman Kardeşler Teşkilatı kuruluşundan itibaren şiddete mesafeli durmuştur. En zor koşullarda bile ayakta kalmasını bilen Teşkilat, 1952 yılında Hür Subaylar darbesinden sonra ilk kez, 2011 yılında Hüsnü Mübarek rejimine karşı gösterilere açık destek vermiştir. Mübarek'in devrilmesinin ardından Mısır siyasi hayatında yeni bir dönemin başladığı kanaati ile Müslüman Kardeşler siyasal parti kurma kararı almıştır. Önceki zamanlarda siyasal katılımı sınırlandırılan veya yasaklanan, başka partilerden adaylarla Parlamento'da temsil fırsatı yakalamaya çalışan Müslüman Kardeşler, yeni dönemde Hürriyet ve Adalet Partisi adıyla siyasal parti kurmuştur. Eski rejimin müesseselerinin varlığını sürdürdüğü ortamda, çok geçmeden Temmuz 2013 darbesi ile karşı karşıya kalmıştır.

Askeri darbeye karşı Mısır halkı kitlesel direniş göstermiş, Kahire'nin en büyük meydanları haftalarca darbe karşıtı göstericilere sahne olmuştur. Göstericilerin toplanma merkezi *Rabtatül Adeviyye* ve al *Nahda* meydanları idi. Ağustos sonuna kadar devam eden gösterilerde çoğunluğu Müslüman Kardeşler yanlısı olmak üzere, 1150 kişi ordu müdahalesi sonucu hayatını kaybetmiştir (Human Rights Watch Report, 2012). Gözaltına alınanların sayısı ise 2014 yılı sonuna kadar 42 bine ulaşmıştır. Müslüman Kardeşler yöneticilerinin dışında gözaltına alınanların büyük çoğunluğu sivil halktandır (*Arabic Network For Human Rights Information*, 2015).

Darbe karşıtı gösterilerde yaralanan binlerce kişi ise, gerekli sağlık hizmeti zamanında ulaştırılmadığı için hayatını kaybetmiş veya sakat kalmıştır. Bu arada darbe yönetimi tarafından Müslüman Kardeşlerin önde gelenleri sürgüne gönderilmiştir. Müslüman Kardeşler Teşkilatının hukuk içinde faaliyet gösteren, yasal sivil toplum kuruluşu kimliği iptal edilmiş ve darbe yönetimi tarafından terör örgütü ilan edilmiştir. Bu kararın ardından ülke genelinde faaliyette bulunan tüm şubeleri kapatılmış, bir şekilde Müslüman Kardeşlerle irtibatı olduğu öne sürülen ticari işletmelere el konulmuştur.

Rejimin bu dönemde Müslüman Kardeşlere yönelik operasyonlarını arttırmaması, Sina bölgesinde bulunan Selefi örgütlerin de şiddete yönelmesini sağlamıştır. Bu örgütlerden *Ensar Beyt el Makdis*, Mursi'nin Cumhurbaşkanı olduğu dönemde bile, Mısır ordusuna karşı saldırı düzenlemekten kaçınıyordu. Şiddete başvuran Selefi örgütlerin faaliyetlerinin nihaî tahlilde rejime fayda sağladığını ve Mursi'ye karşı yapılan Ordu darbesi için bahane olarak kullanıldığını ileri sürenler de vardır (*El Ahrām*, 29 August 2013: Webb).

Müslüman Kardeşler Teşkilatı ofislerinin kapatılması ve önde gelenlerin tutuklanması, teşkilatın faaliyetlerini sona erdirmemiştir. Yeni dönemde Müslüman Kardeşler, bir yandan internet üzerinden bildirimler yayımlayarak halkı yönlendirip itidal çağrısı yaparken, öte yandan sürgünde bulunan liderler kanalıyla dağınık faaliyetlerinin koordinasyon içerisinde yürütülmesi için çaba göstermiştir. Bu arada, yaşanan gelişmeler Müslüman Kardeşler içerisinde özeleştiriye gündeme getirmiş, Mübarek sonrası dönemde nerede hata yapıldığı sorgulanmaya başlanmıştır. Üzerinde en fazla durulan hususlardan birisi de, askeri darbenin arkasında Batılıların ne oranda yer aldığıdır (Cuhossudovsky, M, 4 July 2013: Webb).

Rejimin göstericilere karşı aşırı şiddet kullanmasına, yüzlerce sivilin Adeviyye Meydanında kurşuna dizilmesine Batılı ülkeler, cılız tepkiler dışında ses çıkarmamışlardır. Batının bilindik *Bonne Pour Orient* (Doğu İçin Normal Bunlar) yaklaşımı, Mısır örneğinde bir kez daha görülmüştür (Safwat, 30 October 2013: Webb). Mısır'da askerlerin doğrudan seçimlerle işbaşına gelen Mursi yönetimini devirmelerinin arkasında ABD'nin bulunduğu görüşü zımnî olarak kabul görmüştür. Mısır'ın İsrail dışında en fazla ABD yardımı alan ülke olduğu bilinmektedir. Mısır Ordusu üzerinde ABD nüfuzu da hiç kimse için sır değildir (Cuhossudovsky, M, 4 July 2013: Webb). Buradan ABD'nin stratejik çıkarları Ortadoğu'da nüfusu en fazla ülke olan Mısır'ın kontrol altında tutulmasını gerektirmektedir sonucu çıkarılmıştır. Zira Mursi'nin işbaşında olduğu Mısır'da iktidarın gücünün ne oranda kontrol altında tutulacağı önceden bilinmemektedir. Buna karşılık askerlerin denetimi altında bulunan Mısır'ın hareket kabiliyeti öngörülebilirlik taşımaktadır.

Bir diğer dikkat çeken husus da şudur: Mısır'da askerlerin darbe ile seçilmiş Cumhurbaşkanı devirmelerine, sadece Türkiye ve Katar açık biçimde karşı çıkmıştır. Geleneksel olarak darbelere karşı tutumu ile tanınan Afrika Birliği Teşkilatı, Mısır'da olan-bitenler hakkında hiçbir değerlendirme yapmamıştır. ABD, İsrail, Suudi Arabistan başta olmak üzere Körfez Emirlikleri, Mısır darbesine siyasi destek ifade etmekle kalmamış, mali yardım da sağlamışlardır. Suudi Arabistan ve Birleşik Arap Emirlikleri, darbenin hemen ardından yaptıkları açıklamalarıyla Mısır'a 8 milyar dolar mali yardım taahhüdünde bulunmuşlardır. (*Financial Times*, 10 July 2013)

ABD Dışişleri Bakanı John Kerry, Mısır'da yaşananları “demokrasinin rayına oturtulması” olarak nitelendirmiştir (BBC World Services: 1 August 2013). Birleşmiş Milletler, AB, İslam Konferansı Örgütü gibi kuruluşlar ise Mısır'daki darbe konusunda sessiz kalmayı veya zımnî biçimde olan biteni onayladıklarını ima eden açıklama yapmayı tercih etmişlerdir. Cumhurbaşkanı Muhammed Mursi'ye karşı yapılan askeri darbe, Mısır'da derin devletin çok güçlü olduğunu ve kontrol altına alınmadığını göstermiştir. Mısır'da derin devletin üç sacayağı, Ordu, İçişleri Bakanlığı ve İstihbarat Teşkilatı'dır. Kökenleri Hür Subaylar darbesine kadar giden bu yapılanma üzerinde sivil otorite tesis edilememiştir.

Müslüman Kardeşler ile rejim arasındaki gerilim, 2015 yazında yeni bir aşamaya girmiştir. Müslüman Kardeşler üyelerinin yargılandığı davanın savcısı olan Hişam Barakat, 29 Haziran'da bir suikast sonucu öldürülmüştür. Bundan bir gün sonra Cumhurbaşkanı Sisi, aralarında eski Cumhurbaşkanı Mursi, Parlamento Başkanı Saad el Katatni ve Muhammed Bedii'nin de yer aldığı 60'dan fazla kişi için verilen müeyyidelerin infaz edileceğini açıklamıştır. (*Carnegie Endowment*, 2015:webb)

Suikastın Müslüman Kardeşler tarafından gerçekleştirildiğine ilişkin bir delil olmamasına rağmen, rejimin sert açıklama yapması endişe yaratmıştır. Gerilimin tırmanması anlamına gelen bu olayın ardından yeni tutuklamalar meydana gelmiştir. Müslüman Kardeşler içerisinde tecrübeli olanlar tüm yaşanan olumsuzluklara karşı itidal tavsiyesinde bulunurken, gençler arasında sertlik yanlısı eğilimlerin güçlendiği görülmüştür. Fiili çatışmanın daha iyi anlaşılabilmesi için Müslüman Kardeşler Teşkilatının tarihsel gelişiminin ele alınması gerekmektedir.

4. Kuruluşundan Günümüze Müslüman Kardeşler Teşkilatı

Müslüman Kardeşler Teşkilatı, 1928 yılında Mısır'ın İsmailiye kentinde bir ilkokul öğretmeni olan Hasan El Benna tarafından kurulmuştur. Günümüz İslam dünyasında en etkili, en yaygın ve en eski siyasal İslamî harekettir. Müslüman Kardeşlerin kitleleri harekete geçirmedeki başarısı, büyük ölçüde sömürge geçmişi olan Ortadoğu coğrafyasında kullandığı Batı karşıtı ideolojik söyleme, İslam dininin sosyal adalet boyutunun öne çıkarılmasına ve buna uygun uygulamaların başarı ile pratiğe aktarılmasına dayanmaktadır. “Dava” olarak nitelendirilen ideolojik düşünce, esas itibariyle siyasal-ekonomik sistemi dini referans olarak yeniden düzenleme gayretini içermektedir.

Müslüman Kardeşler Teşkilatının Arap dilindeki resmi adı “İhvanı Müslimin Topluluğu (*Jamaat al Ikhwan al Muslimin*)’dur. Teşkilat, başlangıçta dini alanlarda yardımlaşmayı esas alan bir eğitim ve gençlik teşkilatı hüviyetindeydi. Mısır'da ve Ortadoğu genelinde o dönemde güçlenen milliyetçi ve sosyalist hareketlere karşı, İslam dininin evrensel ilkelerini savunma ve bu çerçevede işbirliğine gitme, Teşkilatın temel amacıydı. Hasan el Benna'ya göre, Batılılaşma, Müslümanları dinden uzaklaştırmış ve zayıf düşürmüştür. Dinden uzaklaşan yerel kitleler, yabancıların etkilerine açık hale gelmişlerdir. Bu fasit daireden çıkış, ancak orijinal kaynağa dönmek, yani İslamın ilk döneminde olduğu gibi dini, merkeze alıp, hayatı yeniden kurgulamakla sağlanacaktır. Müslüman toplumların ve tüm insanlığın kurtuluşu buna bağlıdır. İşgalcilere karşı mücadele etmek için İslamın temel kavramlarına ve cihat anlayışına önem vermek gerekmektedir. Cihat, sadece saldırı, silahlı mücadele değildir, esas itibariyle Müslümanların kalplerinin ve beyinlerinin uyandırılması hareketidir (DİB İslam Ansiklopedisi: Hasan El Benna maddesi)

Müslüman Kardeşler teşkilatı, kuruluşunun ardından ilk dönemde Süveyş Kanalı civarında faaliyet göstermiş, bölgedeki kent ve kasabalarda şube açmıştır. Teşkilatın

kitlesele destek kazanması ve genişlemesi ise, 1932 yılında genel merkezin Kahire'ye taşınmasından sonra olmuştur. Öyle ki kuruluşundan 20 yıl sonra 1948 yılına gelindiğinde şube sayısı 2 bine çıkmıştır. 1930'lu yılların ortalarından itibaren Müslüman Kardeşler hareketinin siyasal boyutu belirgin hale gelmiştir. İlk 10 yılda daha çok tebliğ ve sosyal yardım kurumu olarak faaliyet gösteren Teşkilat, sonraki yıllarda toplum katmanları düzeyinde örgütlenmeye başlamış, doktor, eczacı, diş hekimi, tüccar ve öğretmen gibi meslek grupları üzerinden toplumun geniş kesimlerine ulaşmıştır. Bu yıllarda Teşkilat, daha çok okul, hastane, cami ve fabrika kurma gibi faaliyetlerle ilgilenmiştir. 1933 yılında, sadece örgüt üyelerinin hisse alabileceği bir hisse senedi piyasası oluşturulmuş, ilk kez ulusal ve uluslararası düzeyde İslami bir bankacılık sistemi ve İslami bir ekonomi kurmak için çalışmalar başlatılmıştır (DİB İslam Ansiklopedisi: İhvanı Müslimin maddesi).

Müslüman Kardeşler Teşkilatı kuruluşundan kısa bir süre sonra ülke dışında da örgütlenmeye başlamıştır. Tahsil için Mısır'a gelenler ülkelerine döndüklerinde Müslüman Kardeşlerin şubelerini açmış veya o ülkelerde faaliyet gösteren örgütler içerisinde etkinlik sağlayarak bunları ele geçirmişlerdir. Bu şekilde 1930'lu yıllarda Suriye, Ürdün, Kuveyt, Yemen, Pakistan, Kuzey ve Orta Afrika'daki bazı devletlerde ve Avrupa ülkelerinde Teşkilatın şubeleri açılmıştır (DİB İslam Ansiklopedisi, 2013: İhvanı Müslimin maddesi)

Müslüman Kardeşler Hareketi, 1938'den itibaren yoğun ve kesif bir biçimde siyasal faaliyet göstermeye başlamıştır. Hasan el Benna, "Hatıralarım" adlı eserinde İslamın salt fert ile Tanrı ilişkilerini düzenleyen kurallardan ibaret olmadığını, aynı zamanda sosyal ve siyasal boyutu olduğunu, namaz kılmak kadar, cihat ve adalet sağlamanın da önemli olduğunu ifade etmiştir (Benna, Tarihsiz:266). 1930'lu yıllarda İngiliz karşıtı siyasal faaliyetlere katılan Müslüman Kardeşler mensupları, 1940'lı yıllarda ise parlamentoya girmeye karar vermişlerdir. Müslüman Kardeşlerin 9 Mart 1941 tarihinde toplanan kongresinde bazı teşkilat mensuplarının seçimlerde aday olmaları kararı alınmıştır. Ancak rejim çeşitli yöntemler kullanarak Müslüman Kardeşler üyelerinin seçimlerde aday olmasını engellemiştir.

Müslüman Kardeşlerin Mısır'da siyasal desteğini arttıran önemli olaylardan birisi de, Filistin sorunudur. İngiliz idaresi altında Filistin'de Araplarla Yahudiler arasındaki çatışmaları yakından takip eden Müslüman Kardeşler, Filistinlilere destek amacıyla 1948 yılında *Nizamül Has* adıyla silahlı mücahit grup oluşturmuşlardır (DİB İslam Ansiklopedisi, 2013: İhvanı Müslimin maddesi). 15 Mayıs 1948'de İsrail devletinin kurulmasının ardından başlayan I. Arap-İsrail savaşına, Müslüman Kardeşler mensupları fiilen katılmıştır. Teşkilat, bu dönemde aynı zamanda İsrail'e karşı cihat çağrısı yapmıştır (Nasuhbeyoğlu, 1993:36). Bu çağrı üzerine İngiltere, ABD ve Fransa gibi ülkelerin Kahire'de bulunan temsilcileri, bu durumu protesto ederek hükümetten Teşkilatı lağvetmesini istemişlerdir. Mısır hükümeti, baskılara dayanmamış, "devlete karşı ayaklanma hazırlıkları içerisinde bulduklarını" öne sürerek Müslüman Kardeşler Teşkilatının tüm şubelerini kapatmış ve mallarına el koymuştur. Karardan bir ay sonra Başbakan Nukraşi Paşa, Teşkilat mensubu bir genç tarafından

öldürülmüştür. Bu olaya tepki olarak 12 Şubat 1949 tarihinde Müslüman Kardeşlerin kurucusu Hasan el Benna, hükümet tarafından tertiplenen bir suikast sonucu hayatını kaybetmiştir. Siyasi gerilimin yüksek olduğu bu dönemde, Müslüman Kardeşlere karşı operasyon yapılmış ve 4 bin üyesi tutuklanmıştır.

Müslüman Kardeşler üzerindeki baskı, 1950 başlarında yeni Başbakan Nehhas Paşa döneminde azalmış ve “Dava” adlı periyodik yayın organına izin verilmiştir. Mısır’daki İngiliz birliklerinin geri çekilmesi tartışmalarında Müslüman Kardeşler, Başbakan Nehhas Paşa’yı desteklemiş ve kanal bölgesinde milis gücü kurulmasında faal rol oynamıştır. Bu arada, Hasan el Benna’nın ardından 1951 yılında yapılan kongre de Müslüman Kardeşlerin başkanlığa Hasan el Hedaybi seçilmiştir (Zollner, 2009:9-10).

Müslüman Kardeşlerin Mısır ordusu içerisinde Hür Subaylar adıyla örgütlenen grup ile yakın ilişkileri, İkinci Dünya Savaşı yıllarında kurulmuş ve İsrail’in kurulmasının ardından patlak veren Arap İsrail savaşında daha da güçlenmiştir. Müslüman Kardeşler, Hür Subaylar’ın Temmuz 1952’de darbe sonucu Kral Faruk yönetimini devirmesini desteklemiştir. Darbeden 4 gün sonra yayınlanan bildiri de, Cemal Abdünnasır liderliğindeki darbe girişimi “kutsal hareket” olarak nitelendirilmiştir (Paisson, M., tarihsiz: Webb)

Darbe ile işbaşına gelen yönetim, diğer siyasi partileri kapattığı halde, siyasi bir kuruluş olmadığını öne sürerek, Müslüman Kardeşler Teşkilatının faaliyetlerini yasaklamamıştır. Ne var ki, Mısır’ın yeniden inşasında izlenecek politikalar konusunda çok geçmeden Hür Subaylar ile görüş ayrılıkları ortaya çıkmıştır. Müslüman Kardeşler, darbenin ardından bir İslam devletinin kurulmasını ve Hükümetin izlediği politikaların İslam esaslarına uygun olması gerektiği görüşünü savunuyordu. Nasır Yönetimi ise, Müslüman Kardeşlerin müdahalelerinden rahatsızlık duyuyordu. Çeşitli konulardaki görüş ayrılıklarının derinleşmesi üzerine 15 Ocak 1954’de bir yasal düzenleme ile Müslüman Kardeşler Teşkilatı siyasi parti kabul edildi ve kapatıldı. Ayrıca “İngilizlerle gizli görüşme yapma” suçlamasıyla Müslüman Kardeşlerin lideri ve önde gelen mensupları tutuklanmış, Teşkilat aleyhine kamuoyunda yoğun bir kampanya başlatılmıştır.

Bu dönemde Hür Subaylar içerisindeki görüş ayrılıkları, Müslüman Kardeşlerin lehine gelişmelere kapı aralamıştır. General Necip’in, haberi olmadan, İhtilal Konseyi’nden istifa ettiğinin açıklanması üzerine başlayan gösterilere, Müslüman Kardeşler mensupları da destek vermişlerdir. General Necip’in yeniden Konsey’e dönmesini sağlayan gösterilerin ardından tutuklu bulunan Teşkilat mensupları serbest bırakılmıştır. Bu olayın akabinde Müslüman Kardeşler Teşkilatının haftalık dergi (*İhvan-ı Müslimin*) çıkarmasına izin verilmiştir.

Ne var ki, bahar havası uzun sürmeyecek, Hür Subaylar yönetimi ile Müslüman Kardeşlerin ilişkileri yeniden bozulacaktır. 26 Ekim 1954’de Cemal Abdünnasır’a karşı başarısız suikast teşebbüsü yapılmıştır. Sonradan bunun bir tertip olduğu ortaya çıkmış ise de, olay nedeniyle Müslüman Kardeşler suçlanmış ve binlerce

mensubu tutuklanmıştır. Cezaevlerine kapatılan Müslüman Kardeşler mensuplarına bu dönemde ağır işkenceler yapılmıştır. Uzun tutukluluk sebebiyle ağır sağlık sorunları yaşayanlar için tahliye, ancak 1965 yılında mümkün olmuştur. Kısa bir süre sonra yeniden başlayan operasyonlarda 20 bin Müslüman Kardeşler üyesi tutuklanmıştır. Teşkilatın önde gelen liderlerinden Yusuf Havva, Abdülfettah İsmail ve Seyyid Kutup, 1966 yılında idam edilmiştir (Murr, 2009, webb)

1970 yılında Cemal Abdünnasır'ın ölümünden sonra yerine geçen Enver Sedat döneminde, cezaevlerinde bulunan Müslüman Kardeşler mensupları aşama aşama serbest bırakılmıştır. Hasan el Benna'nın ardından Müslüman Kardeşlerin lideri olan Hasen el Hudeybi, 1971 yılında serbest bırakılmış ve kısa bir süre sonra da vefat etmiştir. Yerine Ömer Tilmisani başkan seçilmiştir. Müslüman Kardeşlerin periyodik yayın organı olan Dava dergisi, 1976'dan itibaren yeniden yayınlanmaya başlanmıştır. Enver Sedat yönetimi ile Müslüman Kardeşler arasındaki normalleşen ilişkileri, İsrail-Mısır yakınlaşması bozmuştur. Enver Sedat'ın 1977 yılında İsrail Parlamentosunu ziyaret etmesini ve ardından 1979 yılında Camp David ile sonuçlanacak barış müzakerelerini Müslüman Kardeşler sert biçimde eleştirmiştir.

6 Ekim 1981'de Enver Sedat'ın tören gösterileri sırasında bir İslami Cihat üyesi tarafından öldürülmesinin ardından işbaşına gelen Hüsnü Mübarek döneminin ilk yıllarında da gelenek değişmemiştir: Müslüman Kardeşlerin lideri Ömer Tilmisani ve tutuklu üyeler cezaevinden tahliye edilmiştir. 1980'li yıllarda Müslüman Kardeşler, bir yandan Arap-İsrail barış anlaşmasına karşı tutumunu korurken, öte yandan Parlamento'da temsil edilmek için çaba göstermiştir. 1984 yılında Vefd Partisi ile işbirliği sonucu Müslüman Kardeşlerin 6 üyesi parlamenter seçilmiştir (DİB İslam Ansiklopedisi, 2013:İhvanı Müslimin maddesi). 1990'lı yılların ortalarına kadar ılımlı bir siyasi politika takip eden Teşkilat, 1995'de yeniden tutuklama operasyonları ile karşı karşıya kalmıştır. Teşkilatın gücü 1990'lı yıllarda özellikle öğrenci ve meslek gruplarında çok belirgin biçimde güçlenmiştir (islamopediaonline: webb). Müslüman Kardeşler, Mısır dışında 1930'lu yılların başından günümüze kadar Suriye, Filistin, Sudan, Ürdün, Kuveyt, Yemen, Pakistan, Kuzey ve Orta Afrika ile Avrupa'nın bazı ülkelerinde örgütlenmiş, şube veya paralel siyasi örgütler açmıştır.

Suriye'de Müslüman Kardeşler Teşkilatının güçlenmesi ve yayılması, büyük oranda Mustafa Sibai tarafından organize edilmiştir. Yüksek öğrenimini Kahire'de tamamlayan Sibai, Suriye'ye döndüğünde gençlerin önceden faaliyet gösteren teşkilatlarını, Müslüman Kardeşler çatısı altında bir araya getirmiştir. 1946 yılında Suriye'de Fransız idaresi sona erip de, ülke bağımsız olunca Müslüman Kardeşler de önde gelen aktörlerden biri haline gelmiştir. Mustafa Sibai'nin en önemli eseri "İslam Sosyalizmi (*İştirakiyyetül İslam*)" adını taşımaktadır. Suriye ile Mısır'ın Birleşik Arap Cumhuriyeti adıyla birleşme deneyiminin yaşandığı 1958-1961 yılları, Suriye Müslüman Kardeşleri için zor bir dönem olmuştur. 1961'de birlik dağılınca, Mısır'daki rejimin baskıcı tahakkümünden kurtulan Suriye Teşkilatının çalışmaları yeniden hız kazanmıştır (Porad, L. 2010: Webb)

1963 yılında Suriye’de Baas Partisi darbesi ile yönetim değiştiğinde, Mustafa Sibai’nin yerine Suriye Teşkilatı başkanlığı görevine İsam el Attar getirilmiştir. Attar yeni rejimin laik politikasını eleştirmiş ve bu nedenle sürgüne gönderilmiştir. 1967 İsrail çatışmasında Suriye’nin Golan tepelerini kaybetmesi ve Arapların İsrail karşısında yenilmesi, Suriye Müslüman Kardeşler Teşkilatı içerisinde görüş ayrılıklarını belirgin hale getirmiştir. Bu dönemde İsam el Attar’a bağlı olanlar rejime karşı ılımlı politika izlenmesi gerektiği görüşünü savunuyordu. Buna karşılık Mervan Hadid etrafında toplanan Müslüman Kardeşler üyeleri ise, Baas rejimine karşı cihat faaliyetini başlatılmasını zorunlu görüyorlardı. 1970’de Baas-ıçi darbe ile Hafız Esad’ın yönetimi ele geçirmesi, rejimin Şam Grubu ile ilişkilerinin bozulmasına neden olmuştur. İsam el Attar Grubu ise, bu dönemde 1973 anayasasına “devletin dininin İslam olduğu”na ilişkin bir madde ilave edilmesi için kesif bir faaliyet yürütmüş ve bu konuda başarılı olunmuştur. 1975 yılında Adnan Saadettin’in Suriye Teşkilatının başına geçmesiyle Baas rejimi ile ilişkilerde normalleşme yaşanmış ise de, Lübnan İç Savaşında Esad’ın Hristiyan Marunilerin yanında yer alması nedeniyle yeniden gerilim yaratmıştır. Suriye’nin, Lübnan savaşına dahil olması üzerine Suriye Müslüman Kardeşleri de rejim güçlerine karşı cihat başlattığını duyurmuştur. Bu dönemde polis ve askerlere yönelik saldırıların ardından rejim sert önlemler almıştır. Yeni yapılan yasal düzenleme ile Teşkilata üye olma ve faaliyetlerine katılma için ölüm cezası yaptırımını getirilmiştir. Bu kanun mucibince 1980’de Müslüman Kardeşlerin 5 bin üyesi tutuklanmıştır. Suriye içerisinde Teşkilatın kalesi olarak kabul edilen Hama kentine karşı 1982 yılında karadan ve havadan rejim güçleri tarafından yapılan saldırılarda binlerce kişi hayatını kaybetmiştir (Kawakibi, 2007).

Bu gelişmelerin ardından Suriye Müslüman Kardeşler Teşkilatında bölünmeler yaşanmış, İran’dan destek bekleyenler hayal kırıklığına uğramışlardır. Ortadoğu barış sürecinin yeni bir aşamaya evrildiği 1990’lı yıllarda Suriye ile İsrail’in masaya oturduğu dönemde tutuklu bulunanların büyük bölümü serbest bırakılmıştır. Müslüman Kardeşlerin Ürdün’deki örgütlenmesini ise Abdülatif El Kura yürütmüştür. 1946 yılında Salt şehrinde ilk Müslüman Kardeşler bürosu açılmıştır. Siyasete karışmama koşuluyla faaliyetine izin verilen Teşkilat, İsrail’in kurulması ve Arap-İsrail çatışmasının ardından siyasi konularla yakından ilgilenmeye başlamıştır. 1953 yılında teşkilatın başına Abdurahman El Halife seçilmiştir. Yeni dönemde Ürdün Teşkilatı, Haşimi hanedanı ile iyi ilişkiler kurmuş, 1951’den itibaren siyasi parti olarak seçimlere katılmış ve parlamentoda temsil edilmiştir (Bar, 1998: webb)

Müslüman Kardeşlerin Sudan’daki örgütlenmesini yüksek öğrenimlerini Mısır’da tamamlayanlar gerçekleştirmiştir. Bu ülkede daha önceden faaliyet gösteren siyasi gruplar, 1954 yılında, Müslüman Kardeşler çatısı altında bir araya gelmiştir. Sudan’da İngiliz idaresinin olduğu yıllarda Teşkilat mensupları, önce Mısır ile birleşme görüşünü savunmuşlar, Mısır’da Abdünnasır rejiminin baskıları karşısında bu görüşlerinden vazgeçip bağımsızlık yanlısı politika izlemişlerdir. Bağımsızlık sonrası dönemde Sudan Müslüman Kardeşler teşkilatını yeniden örgütleyen Hasan el Turabi olmuştur. Ne var ki, 1969’da Numeyri darbesinin ardından Müslüman Kardeşler

mensuplarının büyük bölümü tutuklanmış ve bazıları da idam edilmiştir. Numeyri kendisini devirmek isteyen sol eğilimli bir darbe teşebbüsünü atlattıktan sonra, siyasal desteğini güçlendirmek için hapisteki Teşkilat mensuplarını özgür bırakmıştır. Rejim ile Müslüman Kardeşler arasındaki ilişki, 1970'lerde en iyi dönemini yaşamıştır. 1973 yılında kabul edilen yeni anayasada kanunların dine uygunluğu için bir Konsey oluşturulmuş ve başkanlığına da Hasan el Turabi getirilmiştir. Sudan Müslüman Kardeşlerin çok güçlenmesi üzerine 1985 yılında mensupları düzmece bahanelerle tutuklanmıştır. Bu olaylardan kısa bir süre sonra da Numeyri rejimi yıkılmıştır. Sudan Müslüman Kardeşler Teşkilatı, Numeyri sonrası dönemde siyasal parti olarak seçimlere katılmış ve Hasan el Turabi çeşitli hükümetlerde Adalet Bakanı olarak görev yapmıştır. 1989 yılında Sudan'da Hasan El Beşir darbe ile iktidarı ele geçirmiştir. Müslüman Kardeşlerin El Beşir idaresi ile ilişkileri istikrarlı bir çizgi takip etmemiş, sık aralıklarla sorun yaşanmıştır (Warbug, G, tarihsiz: Webb)

Müslüman Kardeşlerin Filistin topraklarındaki yerel örgütlenmesi, 1980'li yılların sonunda İslami Direniş Hareketi (HAMAS) adını almış ve siyasal parti hüviyeti kazanmıştır. Mağrip ülkelerindeki faaliyetleri ise daha sınırlıdır.

5. Müslüman Kardeşlerin İdeolojik Yelpazesi

Müslüman Kardeşler Teşkilatının ideolojisi, reformcu İslam anlayışına dayanmaktadır. 19. Yüzyılın ikinci yarısı ve 20. Yüzyılın başında belirgin hale gelen reformcu akımın fikir babaları Cemalettin Afgani (1838-1997) ve Muhammed Abduh'dur (1849-1905). Reformcular, esas itibarıyla "Müslümanlar nerede hata yaptı? Müslüman toplumlar neden geri kaldı?" sorularına cevap arayan entelektüellerdir. Bu çerçevede İslam ülkelerinin, bilimde, teknolojiye, iktisadi ve sosyal hayatta evrensel düzeydeki gelişmeleri neden takip edemedikleri ve neden Batının doğrudan/dolaylı egemenliği altına girdikleri sorgulanmaktadır. Bu ekole göre, geleneksel İslam anlayışı belli bir dönemdeki anlayışı dokunulmaz kabul etmektedir, orijinal kaynağın çağın ihtiyaçlarına göre yeniden yorumlanması ise bir zorunluluk olarak görülmektedir.

Muhammed Abduh, geleneksel anlayışta kadınların geri planda kaldıklarını bu durumdan kurtulmak için kadınlara her alanda erkeklerle eşit haklar verilmesi gerektiği görüşünü ileri sürmüştür, Müslüman toplumların ilerlemesi için Batının ilim ve teknolojisinin olduğu gibi alınmasını önermiştir. İslam toplumlarının Batılılaşması anlamına gelen bu düşünceler, o dönemde çok fazla destek bulmamıştır. Reşit Rıza'nın (1863-1935) İslam Dünyasındaki geri kalmanın sebeplerini irdelerken ulaştığı sonuç ise şu şekildedir: Müslümanlar, orijinal İslam düşüncesinden uzaklaştıkları için geri kalmışlardır. Batılılar ise, dinin insanlardan istediklerini, çaba göstermek suretiyle gerçekleştirmişler, ilahi kurala uydukları için ilerlemişlerdir. Netice olarak çıkış yolu, geleneği yadsımak ve orijinali bugüne taşımaktır (Alperen, 2000: 475-490).

Müslüman Kardeşler Hareketinin kurucusu olan Hasan El Benna, bu görüşlerden derin biçimde etkilenmiş ve Müslümanların sosyal alanda etkilerini güçlendirmek amacıyla toplumda örgütlenmeye ihtiyaç olduğunu öne sürmüştür. 1930'lu

yıllarda bu konudaki düşüncelerini “Risaleler” adlı kitapta toplamıştır. Buna göre, İslam dünyasındaki yabancı hükümlerine son vermenin tek yolu, İslamın kökenlerine dönmekten geçmektedir. Müslüman toplumların ve tüm insanlığın kurtuluşu buna bağlıdır. Önce fert inşa edilecek, ardından aile ve topyekûn toplum dinin öngördüğü çerçevede değişim geçirecektir. İslamın topluma siyasal bir sistem olarak gelmesi, bu bilince sahip kişilerin siyasal tercihleri sayesinde, yani seçim yoluyla olacaktır. İslam ülkeleri yabancılardan ve onlarla işbirliği yapan yerli işbirlikçilerden kurtulduktan sonra, kendi aralarında birlik kuracak ve ortak hareket edeceklerdir. Bu konudaki görüşlerini şu şekilde açıklamaktadır: “İslam, hem ibadet hem önderliktir. Hem dindir, hem devlettir. Hem ruhaniliktir, hem ameldir. Hem namazdır, hem cihaddır. Hem itaattir, hem yönetimdir. Hem mushaftır, hem kılıçtır. Bunların biri hiçbir zaman ötekinden ayrı olamaz.” (Benna, 1990: 266).

Hasan el Benna’ya göre temel hedef, sömürgeciler tarafından parça parça ayrılmış Müslüman toplulukları bir araya getirmektir. Bunun yolu da, öncelikli olarak İslam topraklarının özgürleşmesinden geçmektedir (Çağlayan, 2011:187). İslam toplumlarında geri kalmanın iki sebebi vardır: Batılılaşmış Müslüman aydınlar ve Avrupalı sömürgeciler. Benna’ya göre, Mısır’daki İngiliz işgali ve İsrail devletinin kurulmasının sebebi, Müslüman aydınlardır. Onlar, görevlerini yerine getirmemiş, toplumdaki bozulmayı önlemek için harekete geçmemişlerdir.

Hasan el Benna’dan sonra Müslüman Kardeşler hareketinin ikinci kuramcısı, Seyyid Kutup (1906-1966) olmuştur (Sarmış, 1992). Aslında Seyyid Kutup, sadece Müslüman Kardeşleri değil, tüm çağdaş İslami hareketleri derin biçimde etkilemiştir. Eserleri günümüzde bile siyasal İslam düşüncesinin temel kaynakları arasında gösterilmektedir. Karen Armstrong, bir eserinde, Seyyid Kutup’u radikal İslam düşüncesinin en önemli ideoloğu olarak nitelendirmiştir (Armstrong: 2000:169). “Kuranın Gölgesinde” isimli tefsir, “İslamda Sosyal Adalet” ve “Yoldaki İşaretler (*Ma’alim fi al-Tariq*)”, Seyyid Kutup’un en çok ses getiren eserleridir (Kutup: 1980).

Seyyid Kutup’un fikirlerinin şekillenmesinde, Mevdudî ve Ebul Hasan en Nedvi’nin önemli ölçüde etkide bulunduğu anlaşılmaktadır. Özellikle “hakimiyet” ve “cahiliye” kavramlarına getirdiği yorumların benzerleri, önce bu yazarların eserlerinde ortaya çıkmıştır. Seyyid Kutup’a göre hakimiyet, her alanda Allah’ın mutlak hükümlerini ifade eder. İlahi hakimiyetin alanı insan kökenli hiçbir güce yer bırakmayacak ölçüde geniştir. Meşruyetini Allah’dan almayan bütün yönetimler zorbalıktır (*tağut*). Toplumlar, Müslüman toplum ve cahiliye toplumu olmak üzere ikiye ayrılır. Müslüman toplum, sadece Allah’a kul olup, hayatını o çerçevede düzenleyen insanların oluşturduğu toplumdur. Cahiliye toplumu ise, İslâm inancının, düşüncesinin ve hukukunun uygulanmadığı toplumdur (Qutb, 2006).

Seyyid Kutup’un eserlerinde ayrıntılı bir devlet anlayışı üzerinde durulmamasıyla birlikte, Kur’an’daki şûra ilkesine sık sık vurgu yapılmaktadır. Devlet konusunda İslâm tam bir belirleme yapmamış, şûranın uygulama şeklini zamanın ve şartların icabına bırakmıştır. Bu hususta asıl olan, yönetenlerle yönetilenler arasındaki ilişkilerin, barış, adalet ve eşitlik gibi esaslar üzerine kurulmasıdır. Seyyid Kutup, laikliğin Batı

toplumunun tarihsel gelişimi içerisinde ortaya çıktığını, çünkü orada Kilise adlı kurumun dini kullanarak dünyevi hakimiyet elde ettiğini, Kiliseyi sınırlandırmak için laikliği bir yöntem olarak gördüğünü, ama bunun İslam toplumları bakımından geçerli olmadığını belirtmiştir. Çünkü, İslam toplumlarında din adamları sınıfı ve hiyerarşi yoktur. Kuran'da herkes için geçerli genel kurallar getirilmiştir. Seyyid Kutup'un hayatı ve fikirleri, çağdaş dünyadaki İslami hareketleri derin biçimde etkilemiştir. Eserleri pek çok dile çevrildiği için etkisi de Müslümanların yaşadığı her bölgeye ulaşmıştır. Özellikle "Yoldaki İşaretler" kitabının bazı dini grupların radikalleşmesinde etkili olduğu ileri sürülmüştür. Bu eser, hem Ali Şeriatî gibi entellektüelleri, hem de Tekfir ve Hicret, İslami Kurtuluş Cephesi, HAMAS gibi örgütleri etkilemiştir (Baran, Z, 2008: Webb)

Müslüman Kardeşlerin ideolojik temelini oluşturmada Hasan el Benna ve Seyyid Kutup'un temel belirleyici olduğu kuşku götürmemektedir. Bununla birlikte hareketin her türlü koşul altında varlığını koruması ve dünya görüşünde zamanın gereklerine göre kısmî revizyonların pragmatik bir lider olan Hasan el Hudaybi tarafından yürütüldüğü görüşü de, genel kabul gören bir düşüncedir. Bu konuda yapılan bir çalışma, Hasan el Hudaybi'nin en az diğerleri kadar Müslüman Kardeşlerin ideolojisinin şekillenmesinde rol oynadığını ortaya koymuştur (Zollner, 2009).

1980'li yılların ortalarından itibaren Müslüman Kardeşler arasında giderek yaygınlaşan ve günümüzde de güçlü olan bir diğer ideolojik duruş, "Vasatiyye (Orta Yol)" olarak isimlendirilmektedir. *Vasatiyye*, şiddeti meşru kabul eden radikal İslami akımlarla laiklik arasında kalan ılımlı çizgiyi ifade etmektedir. Yusuf el Kardavi, bu ekolün en çok tanınan kuramcısıdır. Kardavi, İslam adına şiddet kullanmaya karşı çıkmakta, hoşgörüyü ve modern dünya ile uyumlu dini anlayışı savunmaktadır. Kardavi'nin 1990 yılında yayınlanan "İslami Hareketin Gelecekteki Öncelikleri" (El Kardavi: 2000) adlı kitapta, İslam adına şiddet kullanımına karşı çıkmaktadır. Kardavi'ye göre şiddet yerine diyalog, işbirliği ve diğer barışçı yöntemler davaya daha etkili biçimde hizmet etme potansiyeli taşımaktadır. Müslüman Kardeşlerin, günümüzde Batı karşıtı olduğunu söylemek, abartılı bir yorumlama olacaktır. Müslüman Kardeşlere göre bugün Batıya ait değerlerin önemli bir kısmı İslam ile çelişmemektedir. Keza, Batıdaki bilimsel eğitimi de Müslüman Kardeşler teşkilatı faydalı bulmaktadır.

Müslüman Kardeşler Teşkilatının 1928'den günümüze kadar sürdürdüğü mücadeleye ve ortaya koyduğu pratik her ne kadar yekpare bir görünüm taşımaktan uzak ise de, Mısır toplumu tarafından geniş biçimde desteklendiği bir vakıdır. Nitekim Mübarek rejimi yıkıldıktan sonra yapılan seçimlerde, halkın çoğunluğu, tercihini Müslüman Kardeşler lehine kullanmıştır. Bununla birlikte, hareketin liderlerinin söylemlerinin pragmatizmden uzak olduğu, siyasal deneyim eksikliği nedeniyle siyasal tabloyu/fiili durumu doğru okuyamadıkları da bir vakıdır. Mısır siyasetini ideolojik gözlükle analiz etmeye çalışan Müslüman Kardeşler yöneticileri, bürokrasiye hakim olan eski rejim kuvvetlerinin gücünü küçümsemişlerdir. Çatışma yaratan bir diğer durum da, klasik İslami kaynaklardaki yorumları Müslüman Kardeşlerin olduğu gibi günümüze taşıma iddialarıdır.

Sonuç

1950'li yılların başından beri asker kökenli tek adamların idaresi altında kalan Mısır'da 2011 yılında Hüsnü Mübarek rejiminin yıkılması sonucu sağlanan özgürlük ortamı demokrasi ile sonuçlanmamıştır. Ülkenin temel sorunları olan kronik yoksulluk, gelir dağılımı bozukluğu ve askerler başta olmak üzere bürokrasinin bazı kesimlerinin sistem içerisindeki hakim konumu, Mübarek rejiminden sonra bir anda ortadan kalkmamış, tam aksine net biçimde kamuoyu gündemine gelmiş ve siyasal mücadelede kullanılmıştır.

Mısır'da devlet içi çatışmanın iki aktörü vardır. Bunlar; müesses rejim ve ona meydan okuyan Müslüman Kardeşler Teşkilatıdır. Müesses rejim çatısı altında sınıflandırılanların kendi içerisinde yekpare bir görünüm taşımadığı, esas itibariyle bir koalisyon olduğu, Müslüman Kardeşlere muhalif olan kesimleri içerdiği ve bunların arasında aşırı eğilimli Selefi siyasal hareketlerin de yer aldığı, günümüzde net biçimde anlaşılmıştır. Müesses rejimin örgütlü gücü olan Silahlı Kuvvetler, bürokrasiyi, ekonomi ve hukuku kontrol altında tutmaktadır. Bu durum Hüsnü Mübarek rejiminin yıkılması ve Muhammed Mursi'nin Cumhurbaşkanı seçilmesinden sonra daha net biçimde ortaya çıkmıştır. Müesses rejim koalisyonu içerisinde yer alanların yelpazesi oldukça geniştir. Bu kategoride yer alanları Müslüman Kardeşlerin söyleminden endişe eden bazı azınlık mensupları, sol/sosyalist siyasal hareketler, Silahlı Kuvvetler, dış dünya ile iktisadi/ticari ilişkiyi sürdüren girişimci kesim ve laik hayat tarzı endişesi taşıyanlar olarak sıralamak mümkündür.

Çatışmanın karşı tarafında bulunan Müslüman Kardeşler Teşkilatı ise, geniş halk kitleleri ile doğrudan diyalog kuran örgütlü bir hareket olarak siyasal mücadelede deneyimsizliğinin sıkıntılarını çekmektedir. Müslüman Kardeşlerin bir diğer açmazı da, ideolojik söylemini bir türlü yenileyememesi, eski dönemlerde yapılan İslami yorumları olduğu gibi uygulamaya aktarma niyetinde olduğunu ifade etmesidir. Müslüman Kardeşler Teşkilatı, sadece Mısır'da değil, tüm Ortadoğu'da ve dünyanın birçok ülkesinde legal ve illegal olarak faaliyet gösteren bir siyasal harekettir. Her ne kadar Mısır'daki Müslüman Kardeşler Teşkilatı siyasal mücadelede şiddeti yadsımakta ise de, hareket içinden kopanların bir bölümünün şiddet yanlısı eğilim ortaya koymaları sıkıntı yaratmaktadır. Öte yandan Müslüman Kardeşler kadroları, söylemlerini, çağdaş dünya normları ile uyumlu hale getirememişlerdir.

Sünni gelenek içerisinde şekillenen Müslüman Kardeşler hareketinin temel özelliği geleneksel dini anlayışı modern zamanlara uyarlama, dinde reform çabalarıdır. 1928'den günümüze kadar çeşitli Ortadoğu ülkelerindeki Müslüman Kardeşler örgütlerinin ortaya koyduğu pratik ve ideologların görüşleri İslam dünyasını derinden etkilemiştir. Bununla birlikte Müslüman Kardeşler hareketinin yekpare, kendi içerisinde tutarlı bir ideolojik yapı tesis ettiğini söylemek abartı olacaktır. Teşkilatın kurucusu Hasan el Benna, 1950'lerin ortalarından itibaren Seyyid Kutup ve son dönemde

de Yusuf El Kardavi, Müslüman Kardeşler hareketini fikirleri ile yönlendirmişlerdir. Günümüzde Mısır'da yaşanan darbe ve ardından Müslüman Kardeşler mensuplarına yönelik rejimin baskı ve sindirme politikası, aslında 1928'den günümüze yaşananların özeti mesabesinde dir.

Müslüman Kardeşler bölgesel ve küresel düzlemde meydana gelen gelişmelerden derin biçimde etkilenmiştir. Örgütün içerisinde günümüzde muhafazakâr, yenilikçi ve radikal görüşleri savunan üç farklı kanat yer almaktadır. Reformcu/yenilikçi eğilim, Müslüman Kardeşler içerisinde en güçlü akımdır. Radikallerin önemli bir bölümü, Müslüman Kardeşlerle irtibatı kesmiştir. Mısır'da Hüsnü Mübarek rejiminin yıkılmasından sonra, Müslüman Kardeşler tarafından Hürriyet ve Adalet Partisi adıyla bir siyasal parti kurulmuştur. Darbe yönetimi tarafından kapatılmış olsa da, partinin programı ve yenilikçi dünya görüşü önem taşımaktadır. Müslüman Kardeşler Hareketi yeni dönemde siyasal gelişmelere reelpolitik perspektiften bakmaktadır. İsrail ile ilişkiler ve barış süreci konusunda eskiden beri savunulan fikirlerden uzaklaşma söz konusudur. Müslüman Kardeşler çeşitli açıklamalarında Mısır devletinin yaptığı tüm uluslararası anlaşmalara saygı göstereceklerini taahhüt etmiştir.

Müslüman Kardeşleri, İslam Dünyasındaki diğer siyasal İslamî hareketlerden ayıran unsurların başında demokrasi vurgusu gelmektedir. Radikal İslami hareketler, geneli itibariyle demokrasiyi Batı kökenli, pagan/putperest bir siyasal yönetim biçimi olarak nitelendirirlerken; Müslüman Kardeşler, demokrasinin dinde temelinin olduğu görüşündedir. Kişinin tercihlerini hür biçimde ortaya koyması (seçim) ve “şura” prensibi, Müslüman Kardeşlere göre, İslam ile demokrasiyi uyumlu hale getirmektedir. Keza liberal demokrasinin temelleri olarak kabul gören azınlık hakları, temel hak ve özgürlükler, hukuk devleti ve çoğulculuk gibi hususlarda da, Müslüman Kardeşlerin yaklaşımı yenilikçi özellikler taşımaktadır.

Müslüman Kardeşler hakkında açıkça ifade edilmesi gereken bir başka husus da şudur: Günümüzde Müslüman Kardeşler hareketi yekpare bir görünüm taşımaktadır. Teşkilatın içerisinde ılımlı, pragmatik, İslam ile demokratik parlamentarizmi uzlaştırmaya çalışanlar olduğu kadar, geleneksel anlayışa sahip olanlar ve hatta radikal görüşleri savunanlar da yer almaktadır. Mısır'da müesses rejim ile en güçlü siyasal muhalefet hareketi olan Müslüman Kardeşler arasındaki çatışma, aktörlerin davranışları bakımından 1990'ların Türkiye'sini hatırlatmaktadır.

Kaynakça

- Abdel-Rahman. H. (2012), "Egypt Bars 10 Candidates from Presidential Election." The Guardian. 15 April 2012. <http://www.guardian.co.uk/world/2012/apr/15/egypt-bars-10-presidential-election-candidates> (25.07. 2015)
- Abdul Aziz, M. (2012), "Opinion: Coming to ElBaradei's Defence." The Egyptian Gazette, 5 March 2012. <http://213.158.162.45/~egyptian/index.php?action=news> (25.07. 2015)
- Alperen, A.(2000), "Türkiye'de İslami Modernleşme ve Fundamentalist Eğilimler Üstüne Bir Deneme", *Erciyes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Sayı:9, s. 475-490.
- Arabic Network for Human Rights Information*, (2015), "Obscure and Stalled: The Democratic Path in Egypt 2014", March 3, 2015, <http://anhri.net/?p=141601&lang=en>. (07.08. 2015)
- Armstrong, K. (2000), *Islam: A Short History*. The Modern Library. London: Random House Books.
- Bar, S, (1998), "The Muslim Brotherhood in Jordan," *Moshe Dayan Center Data and Analysis*, June 1998, <http://www.dayan.tau.ac.il/d&a-jordan-bar.pdf>/ 29.07. 2015)
- Baran, Z. (2008), "The Muslim Brotherhood's US Network", http://millenniumfreedom.org/visi-on4freedom/Muslim_Brotherhood_US.pdf (01.08.2015)
- BBC World Service, (1 August, 2013), <http://www.bbc.com/news/world-middle-east-23543744/> (09.08.2015).
- CMI Insight, (2013, October), "The Egyptian Military in Politics and the Economy: Recent History and Current transition Status", <http://www.cmi.no/publications/file/4935-the-egyptian-military-in-politics-and-the-economy.pdf>/ (20.07. 2015)
- Cuhossudovsky, M. (2013, 4 July), "Was Washington Behind Egypt's Coup d'Etat?", <http://www.globalresearch.ca/was-washington-behind-egypts-coup-detat/5341671/> (08.08.2015)
- Çakmak, C, (2007), "Müslüman Kardeşler Sivil Toplum Kuruluşu Mu?" *Akademik Ortadoğu*, Cilt:2, s. 69-98.
- Çağlayan, S. (2011), *Müslüman Kardeşlerden Yeni Osmanlılara İslamcılık*, Ankara: İmge Yayınları
- Dawisha, A. (2003), *Arap Nationalism in the Twentieth Century. From Triumph to Despair*, Princeton: Princeton University Press.
- Diyanet İşleri Başkanlığı, İslam Ansiklopedisi* (2013), "Hasan el-Benna". cilt: 16, sayfa: 307-310
- Diyanet İşleri Başkanlığı, İslam Ansiklopedisi* (2013), "İhvan-ı Müslimin", Cilt 21., sayfa: 580-583
- Efegil, E. (2013), "Mısır ve Ürdün'ün Dış Politikalarını Şekillendiren Unsurlar", *Ortadoğu Analiz*, Cilt:5, Sayı: 51, s. 19-28.
- El Benna, H. (1990), *Hatıralarım*, İstanbul: Beka Yayınları
- El Kardavi, Y. (2000), *Priorities of the Islamic Movement in the Coming Phase*, Swansea: Awakening Publications.
- Financial Times*, 10 July 2013.
- Goldsmith, A. (2009). *A Brief History of Egypt*, New York: Pennsylvania State University
- Heykel, H.(1974). Kahire Dosyası, Ankara: Bilgi Yayınları.

- Human Rights Watch Report*, (2014, 8 August), <http://www.hrw.org/reports/2014/08/12/all-according-plan-0/> (07.08.2015)
- Jawadi, Z, (2015), "Egypt as a Conflict/Fragile State", *Journal of George Town University-Qatar, Middle Eastern Studies Student Association*, 2015/6. s. 1-11
- Kawakibi, S. (2007), "Political Islam in Syria", *CEPS Working Document*, June 2007, Brussels.
- Kutup, S (1980), *Yoldaki İşaretler*, (Çev: Salih Uçan), İstanbul: Hicret Yayınları.
- Murr, V, (2009), "The Power of Ideas; Sayyid Qutb and Islamism", <http://www.stephenhicks.org/wp-content/uploads/2009/02/murr-qutb.pdf/> (26.07. 2015)
- Nasuhbeyoğlu, T (1993). *Mısır'da İslami Hareketler*, Ankara, http://pusuladernegi.org/wp-content/uploads/m%C4%B1s%C4%B1rda_%C4%B0slami_hareketler.pdf (27.07. 2015)
- Paison, M. (tarihsiz). The History of the Muslim Brotherhood The Political, Social and Economic Transformation of the Arab Republic of Egypt, <http://tigliarchives.org/files/resources/nimep/v4/The%20History%20of%20the%20Muslim%20Brotherhood.pdf> (27.07. 2015)
- Porad, L. (2010), Syrian Muslim Brotherhood and the Asad Regime, <http://www.brandeis.edu/crown/publications/meb/MEB47.pdf> (29.07. 2015)
- Qutb, S (2006), *Milostones*, Birmingham: Maktabah Booksellers and Publishers.
- Sarmış, İ, (1992), *Bir Düşünür Olarak Seyyid Kutup*, Ankara: Fecr Yayınevi.
- Safwat, A. (2013), "Egypt's bloody coup d'etat", *Open Democracy*, 30 October 2013.
- Scott Baumann, M. (2010), "Nasser, Suez Canal and Arab Nationalism", *History Review*, pp. 44-49.
- Warbug, G, (tarihsiz), "Muslim Brotherhood in Sudan: From Reforms to Radicalism, http://actveng.haifa.ac.il/PDF/article/Muslim_BROTHERS_fin.pdf ", (01.08. 2015)
- Wahish, N. (2012, 28 March) "Egypt Military Official Defends Army's Economic Interests." *Ahram Online*, <http://english.ahram.org.eg/NewsContent/3/12/37896/Business/Economy/Egyptmilitary-official-defends-armys-economic-int.aspx> (20.07. 2015)
- Yıldırım ve Abdülcélil, (2011), *Mısır Siyasi Haritası- Seta Raporu*, <http://file.setav.org/Files/Pdf/misir-siyasi-haritasi.pdf> (26.07. 2015)
- Youssef M, C. (2000), *Arab Nationalism: A History: Nation and State in the Arab World*, New York: Blackwell.
- Zeghal, M. (1999), "Religion and Politics in Egypt: the Ulema of Al Azhar, Radical Islam and State", *International Journal of Middle East Studies*, Vol: 31, 371-399.
- Zollner, B. H, (2009) *The Muslim Brotherhood-Hasan el Hudaybi and Ideology*, Routledge, London, 2009, s.9-10.
- <http://english.ahram.org.eg/NewsContent/1/64/80280/Egypt/Politics-/Senior-Muslim-Brotherhood-leader-ElBeltagy-arreste.aspx/> (08.08. 2015)
- <http://www.globalresearch.ca/was-washington-behind-egypts-coup-detat/5341671/> (08.08.2015)
- <http://carnegieendowment.org/2015/07/29/unprecedented-pressures-uncharted-course-for-egypt-s-muslim-brotherhood/ie2g> (07.07.2015)
- <http://www.islamopediaonline.org/country-profile/egypt/politics-and-muslim-brotherhood/politics-and-brotherhood-mubarak-era> (28.07.2015)
- <http://www.arableaonline.org/> (15.07.2015)

